

Seminář k úvodu do pedagogiky

Téma seminární práce:

Výchova

Osnova:

1. Výchova obecně
2. Pojem výchovy
3. Obecné rysy výchovy
4. Výchovné cíle
5. Činitelé výchovy

Literatura

Jůva, V.: Úvod do pedagogiky. Brno 1995, ISBN 80-85931-06-0

Průcha, J.: Moderní pedagogika. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.

Vypracoval: Doležel Josef a Kasík Stanislav

Výchova

Optimální výchovně-vzdělávací model současného pojetí výchovy v sobě spojuje nejpokrokovější pedagogické tradice s výchovnými potřebami společnosti. Výchova je jedním z významných faktorů rozvoje společnosti, občanů, kteří se kvalifikovaně a aktivně podílejí na životě společnosti.

Pedagogika vychází z tradic a ideálů, které vykrystalizovaly od počátku novověku. Tyto ideály v minulosti obhajovali Komenský, Rousseau, Kant, Pestalozzi, Spencer, Dewey a další. Naše pedagogika se snaží uskutečňovat ideu Komenského rozvíjet „*všechny ve všem všestranně*“.

Ve všeobecné deklaraci lidských práv jsou formulovány základní požadavky na výchovu v demokratické společnosti.

Pojem výchova

Rozvoj jedince je celoživotní proces, na který má vliv dědičnost, prostředí a jiné. Jejich vlivy se vzájemně pronikají, integrují, i paralyzují a dávají vznik rysům osobnosti promítajícím se do sféry intelektuální, citové i volní a v jejím přístupu ke skutečnosti, v jejich potřebách a zájmech i v jejím sociálním chování.

Biologická podmíněnost, jež je daná genetickou výbavou organismu, je předmětem zájmu antropologie, lékařských věd a dalších oborů, které se snaží, aby na počátku života nedocházelo k nežádoucím genetickým deformacím jedince.

Na rozvoj jedince působí dva základní vlivy – prostředí a výchova. Jde o vliv materiálního a sociálního prostředí, které modifikuje, akceleruje anebo retarduje vývoj. Prostředí formuje jedince, který prostředí postupně poznává a mění.

Záměrné působení na rozvoj osobnosti označujeme jako výchova. Tato výchova může být jak intencionální (přímá), tj. za bezprostředního pedagogova působení na jedince, tak funkcionální (nepřímá), tj. ovlivňování rozvoje osobnosti vhodně adaptovaným prostředím. Pojem výchova je chápán různě různými autory i pedagogickými směry. Např. Vlastimilem Pařízkem, kardinálem Františkem Tomáškem, Heinzem-Elmarem Tenorthem a mnoha dalšími.

Obecné rysy výchovy

Výchova je vždy konkrétní povahy: koná se v určité společnosti, pro společnost a na úrovni této společnosti. Každá výchova je determinována ideály své společnosti. Jaké jsou ideály společnosti, taková je i její výchova. Výchova odráží znaky své společnosti a současně připravuje jedince pro další rozvoj této společnosti.

Naše současná výchova je odpovídající podmínkám české demokratické společnosti. Je to výchova založená na pokrokových globálních lidských ideálech a domácích tradicích.

Připravuje jedince pro život ve společnosti a rozvíjí ho. Výchova je jedním z významných činitelů rozvoje společnosti. Naše současná výchova je cílevědomá a plánovitá příprava jedince pro život v rozvíjející se společnosti.

Výchova má charakteristické rysy: permanentnost, univerzálnost a mnohostrannou orientaci. Základním rysem je permanentní charakter.

Výchova druhým jedincem (heteroedukace) a sebevýchova (autoedukace) jsou základními formami výchovy. V mládí převažuje heteroedukace, která by měla co nejrychleji směřovat k autoedukaci. Výchova dospělých by měla být autoedukativní.

Moderní univerzální výchova se dotýká každého v každé životní situaci. Je přítomna nejen v rodině, ve škole a v mimoškolních výchovně-vzdělávacích zařízeních, ale má funkci i ve společenských organizacích i v hromadných sdělovacích prostředcích.

Při pluralitě iniciátorů výchovy je potřeba určité integrace dílčích výchovných procesů při níž se zdůrazňuje spolupráce školy a rodiny, při návaznosti školských stupňů, při dělbě práce mezi školou a kulturními institucemi i v dalších výchovných situacích.

Každá výchovná aktivita má svou rovinu globální, teritoriální i individuální. Ve všech těchto rovinách probíhají neustále procesy diferenciací i integrační se snahou o optimalizaci výchovného efektu z hlediska potřeb jedince, společnosti i lidstva jako celku.

Mnohostranná orientace výchovy probíhá v několika směrech.

Výchova se snaží připravit jedince pro základní sociální role.

Mnohostranně orientovaná výchova rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince. Poskytuje mu potřebné vědomosti, cvičí jeho návyky a dovednosti, zkvalitňuje jeho schopnosti, utváří jeho postoje ke skutečnosti. Toto Komenský nazýval paralelním rozvojem „*hlavy, rukou i srdce*“.

O výchově jako o průniku vzdělávání a výchovy hovoříme jako o dvoustránkovitosti pedagogického procesu. Vzdělávání je rozvoj vědomostí, dovedností, návyků a schopností, výchova v užším smyslu jako rozvoj postojů jedince ke skutečnosti, jeho potřeb a zájmů.

Výslednicí je charakter osobnosti projevující se sociálním chováním.

Mnohostranná orientace rozvíjí jedince v jednotlivých oblastech kultury (tj. ve filozofii, vědě a technice, v umění, v práci a ekonomice...). Složky (komponenty, součásti, druhy) výchovy se shrnují do okruhů: Výchova světonázorová (náboženská, filozofická), výchova jazyková, vědecká a ekologická, výchova technická, ekonomická a pracovní, výchova morální, právní a politická, výchova estetická a tělesná. Při vzdělávací činnosti se uskutečňuje vždy některá složka jako dominantní a další jako doplňující.

Pedagog stojí na každém svém kroku před otázkou, pro které sociální role a situace jedince připravuje, které jeho kvality a proč rozvíjí a v kterých kulturních oblastech má jeho rozvoj uskutečňovat.

Výchovné cíle

Výchovný cíl je jedna ze základních pedagogických kategorií. Z výchovných cílů vyplývají jak adekvátní výchovné prostředky, tak odpovídající výchovné principy, formy i metody.

Výchovný cíl je kategorie historická, mění se s epochou, státem a národem, s filosofií i kulturou. Jiné jsou antické výchovné cíle, jiné jsou středověké. Také dnes jsou rozdíly mezi jednotlivými pedagogickými koncepcemi dány především diferencemi ve výchovných cílech, které si tyto koncepce před sebe staví.

Základní alternativu v zaměření pedagogické práce tvoří **cíle individuální a sociální**. Pojmem individuální výchovný cíl se rozumí pedagogika takové zaměření výchovy, které usiluje především o osobní rozvoj jedince, o jeho prospěch a uplatnění. Tuto orientaci výchovy najdeme u Locka, Rousseaua i Spencera a je příznačná zvláště pro reformní pedagogiku 20. století. sociálním cílem rozumíme naopak takové zaměření v přípravě jedince, které má zajistit, aby se svým působením stal co nejprospěšnější společností, aby byl schopen i ochoten uvědoměle, kvalifikovaně a odpovědně plnit své sociální role.

Při každé výchovné činnosti vždy sledujeme jednak **cíle obecné**, tj. cíle společné veškeré výchově (jako je plný a mnohostranný rozvoj jedincem, stimulace jeho vztahu ke skutečnosti, pomoc při formování jeho charakteru a chování atd.), jednak **specifické cíle**, tj. osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků a navození konkrétních postojů, potřeb a zájmů spjatých s oborem, ve kterém se výchova koná.

Významnou alternativu v zaměření výchovné činnosti tvoří **cíle materiální** (informativní) a **cíle formální** (formativní). Materiální koncepce výchovy se orientuje na osvojení konkrétní učební látky (materie), tj. na osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků, potřebných k zvládnutí určitých teoretických i praktických úkolů. Formativní orientace výchovy znamená její zaměření na rozvoj schopností; učební látka se chápe jako prostředek jedincova formativního rozvoje (např. matematické učivo je prostředkem rozvoje logického usuzování). Formativní koncepce vychází z psychologické teorie transferu (přenosu) schopností při osvojování nových analogických vědomostí a dovedností.

Podle zaměření výchovy k přítomnosti nebo budoucnosti můžeme hovořit o **cílech adaptačních a anticipačních**. Adaptací rozumíme v psychologickém procesu uzpůsobení jedince stávajícím podmínkám, tj. stávající výrobě, ekonomice, technice, vědě i kultuře. Anticipací rozumíme naopak přípravu jedince pro podmínky budoucí společnosti, do které jedinec vstoupí a kterou má svou aktivní činností vytvářet a přetvářet.

Významným problémem při posuzování jakékoliv výchovy je vztah **cílů teoretických a praktických**. Každá výchova má své cíle teoretické, jejichž těžiště je v systému vědomostí, i své cíle praktické, jejichž podstata tkví v kvalitních dovednostech a návycích, neboť

konečnou výslednicí výchovné práce je vždy úspěšná a pro jedince i pro společnost prospěšná činnost. Pedagogika odmítá jak jednostranný teoretismus v zaměření výchov, projevující se podceňováním nebo přímým odmítáním praktických cílů, tak výchovný prakticismus, který vede ke snižování úlohy teorie a k přehlížení soustavného teoretického vzdělání.

S problémem prakticismu a teoretismu úzce souvisí otázka **autonomních a heteronomních cílů výchovy**. Autonomním cílem rozumíme takový cíl, který si při výchově stanoví sám vychovávaný jedinec. Heteronomní cíle jsou určovány jinými činiteli, jako je stát, skupina, pedagog nebo rodiče. Výchova (zvláště výchova dospělých) se někdy zjednodušeně chápe jako příprava jedince ve směru cílů, které si sám klade, pro které se sám rozhoduje. Toto pojetí platí ve větší míře jenom při výchově zájmové; při výchově jedinců organizované a zajišťované státem, při výchově v kterékoliv organizaci stejně jako při výchově profesní vstupují nutně do popředí také cíle heteronomní, tj. představa státu, organizace nebo pracoviště o optimálním profilu jedince, kterého má být výchovou dosaženo.

Činitelé výchovy

Jedním ze závažných problémů, který zkoumá pedagogika při analýze výchovně – vzdělávacího procesu, je otázka jeho činitelů (faktorů). Pedagogický proces je stálou interakcí mezi pedagogickým pracovníkem a výchovným jedincem. Na jedné straně stojí **pedagog** (rodič, učitel, vychovatel, lektor), který je iniciátorem tohoto procesu. Na druhé straně stojí **vychovávaný jedinec** (dítě, žák, student, frekventant, zaměstnanec), jehož osobnost se v tomto procesu rozvíjí. Výchova a vzdělávání se pak uskutečňují za využití rozmanitých **výchovných prostředků**, jako je hromadné nebo individuální vyučování, působení pedagogicky adaptovaného prostředí, vliv hromadných sdělovacích prostředků, práce, hry, atd. Účinnost tohoto procesu závisí jak na kvalitách pedagogovi osobnosti a jeho činnosti, tak na předpokladech a aktivitě výchovného jedince nebo skupiny, i na vhodnosti a míře nasazených prostředků.